

Отримано: 20 листопада 2017 р.

Прорецензовано: 12 грудня 2017 р.

Прийнято до друку: 22 січня 2018 р.

e-mail: tomt1366@ukr.net

DOI: 10.25264/2409-6806-2018-27-169-172

Томчук О. Душпастирська опіка у волонтерському русі на допомогу збройним силам України під час російської агресії (2014–2017) / О. Томчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». – Острог, 2018. – Вип. 27 : На пошану Володимира Трофимовича. – С. 169–172.

УДК 348:271.5-46:355.1(477) «2014-2017»

Олександр Томчук

ДУШПАСТИРСЬКА ОПІКА У ВОЛОНТЕРСЬКОМУ РУСІ НА ДОПОМОГУ ЗБРОЙНИМ СИЛАМ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ (2014–2017)

Аналізується історія становлення душпастирської опіки у Збройних Силах України (ЗСУ) та волонтерському русі на допомогу ЗСУ, який виник з початком російської агресії. Аргументується необхідність душпастирської опіки цивільних громадян, військових, які перебувають в екстремальних умовах у зоні АТО. Підкреслюється значення душпастирської опіки у сучасній російсько-українській війні.

Ключові слова: душпастирська опіка, капелани, волонтерська допомога.

Александр Томчук

ДУШПАСТЫРСКАЯ ОПЕКА В ВОЛОНТЕРСКОМ ДВИЖЕНИИ В ПОМОЩЬ ВООРУЖЁННЫМ СИЛАМ УКРАИНЫ В ХОДЕ РОССИЙСКОЙ АГРЕССИИ (2014–2017)

Анализируется история становления душпастырской опеки в Вооружённых Силах Украины (ВСУ) и волонтерском движении в помощь ВСУ, которое возникло с началом российской агрессии. Аргументируется необходимость душпастырской опеки над гражданским населением, военными, которые находятся в экстремальных условиях в зоне АТО. Подчеркивается значение пастирской опеки в современной российско-украинской войне.

Ключевые слова: пастирское попечение, капеланы, волонтерская помощь.

Olexander Tomchuk

PASTORAL CARE IN VOLUNTEER MOVEMENT FOR HELP ARMED FORCES OF UKRAINE DURING RUSSIAN AGGRESSION (2014–2017)

The historical formation of pastoral care in the Armed Forces of Ukraine and volunteer movement for the help of the Armed Forces, which appeared with the beginning of Russian aggression are analyzed in this article. It is argued, the importance of pastoral care of civilians, military, which are in extreme conditions in the ATO zone. Volunteer Initiatives, aimed at helping ATO participants their families, migrants are considered in this text. Experience is being studied, namely Hetman Petro Sahaidachny National Army Academy, involvement of cadets and servicemen to spiritual life. The importance of pastoral care in the modern Russian-Ukrainian war is highlighted.

Keywords: pastoral care, chaplains, volunteer help.

Роки гібридного протистояння з Росією стали серйозним випробовуванням для України, її суверенітету. Ігноруючи норми міжнародного права і власні зобов'язання за договорами, Російська Федерація вдалася 2014 р. до збройної агресії проти України, під час якої:

- анексовано Крим та окуповано територію частини Донбасу;
- загинуло понад 10 тис. громадян України;
- близько 2 млн осіб залишили свої домівки;
- зруйновано чимало об'єктів важкої/легкої промисловості;
- промислове обладнання частини сучасних підприємств вивезено на територію агресора тощо [9, с. 467].

Однак досягти реалізації проекту «Новоросія», зокрема вивести з-під юрисдикції України її південні і східні області, Кремлю не вдалося. Збройні сили, правоохоронні органи та спеціальні служби України за короткий час відновили та наростили свій потенціал й зупинили агресора. Це, зокрема, стало можливим завдяки масовій громадянській підтримці, що виявилася у формі добровольчого і волонтерського рухів.

Важливу роль у волонтерському русі відіграла душпастирська опіка. Євромайдан, а згодом російська агресія на сході та півдні України ще раз актуалізували необхідність душпастирської опіки цивільних громадян, військових, які перебувають в екстремальних умовах. Вибух громадсько-політичної активності населення в 2014 р. мав чималий вплив і на церковно-релігійні структури, які також започаткували волонтерські ініціативи, спрямовані на допомогу учасникам АТО, їхнім сім'ям, переселенцям. Справжніми духовними подвижниками в час російської агресії стали капелани українських церков.

Вивчення останніх досліджень і публікацій свідчить, що означена тематика лише починає вивчатися, хоча у контексті співпраці українських церковних та військових інституцій аналізували проблему вітчизняні науковці В. Бондаренко, М. Васін, Л. Владиченко, С. Здіорук, В. Єленський, Ю. Калниш, Р. Коханчук, С. Лисенко, Ю. Решетніков, С. Сьомін, О. Уткін та інші.

У статті ми прагнемо дослідити впровадження військових капеланів у Збройних Силах України (ЗСУ) та визначити роль душпастирської опіки у волонтерському русі на допомогу ЗСУ у ході сучасної російсько-української війни.

Загалом явище капеланства в Україні має давні історичні традиції: душпастирська опіка була у козацькому війську, легіоні Українських Січових Стрільців, Українській Галицькій Армії, Армії УНР, Українській Повстанській Армії. Щоправда, в незалежній Україні правове формування інституту капеланства дещо затягнулося.

12 травня 1994 р. у Львові на науково-практичному симпозіумі «Духовно-гуманітарні проблеми розбудови Збройних Сил України» була започаткована як консультативний орган Міжцерковна рада з питань душпастирської роботи у збройних формуваннях України. Згодом питання задоволення релігійних прав і свобод в армії було актуалізовано на конференції «Армія і духовність: свобода совісті та віровизнання», в якій взяли участь чимало представників силових структур, науковців та духовенства. У 1999 р. чергова конференція вже звернулася до Президента як Верховного Головнокомандувача з низкою пропозицій щодо теоретичного, юридичного та практичного започаткування діяльності душпастирської опіки у війську. Однак, належної реакції від київської влади тоді не було досягнуто.

У 2000 р. у Львові на черговій конференції було прийнято рішення про утворення Всеукраїнського міжконфесійного релігійного християнського військового братства. Нова організація поставила собі за мету домагатися від влади створення інституту військового духовенства і налагодження співпраці у цій сфері між різними Церквами.

У 2000 – 2004 рр. організовано перші капеланські навчання за участю запрошених військових душпастирів зі США, слухачами яких стали 150 священників та семінаристів різних конфесій. Священників почали частіше залучати до війська насамперед до урочистостей. Велике значення мало відкриття за участю громадськості каплиць та храмів у військових частинах [3]. Очевидно, що цього було замало, а головно, їхня праця потребувала правового узаконення.

Навесні 2014 р., внаслідок агресії Російської Федерації проти України, священнослужителі опинилися поруч із військовими в районах реальних бойових дій та під час виконання ними бойових завдань, а відтак актуалізувалося питання щодо справедливого соціального захисту під час своєї діяльності. Нарешті 2 липня 2014 р. Кабінет Міністрів України видав Розпорядження № 677-р «Про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах, Національній гвардії, Державній спеціальній службі транспорту та Державній прикордонній службі», яке розпочало процес творення у лавах Збройних Сил України та інших військових формувань капеланської служби. Однак цей процес нині ще не врегульовано, особливо щодо екуменічних служб.

Особливу активність щодо творення капеланських структур проявляла Українська греко-католицька церква (УГКЦ). 2005 р. у Львові відновлено та освячено храм Архистратига Михаїла, який знаходиться на території Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. При цьому храмі розпочав формуватися львівський осередок капеланів, який очолив отець Степан Сус. За кілька років осередок розрісся до Центру військового капеланства при Львівській архиєпархії УГКЦ.

Для кращого розуміння армійського життя отець Степан Сус почав проходити всі навчальні програми зі солдатами та курсантами. Найбільш пам'ятним для нього став марш-кидок на 72 км з де-

сантниками. Завдяки спільному проходженню всіх труднощів солдатського життя його авторитет ріс з кожним днем. До храму все частіше почали приходити як звичайні курсанти, так і керівництво. Зокрема, не останню роль в успіху львівського капеланства відіграв начальник Академії – генерал-лейтенант, доктор історичних наук П. Ткачук, з яким отець Степан Сус потоваришував.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного та особисто начальник Академії, він же й начальник львівського гарнізону доклалися до відкриття гарнізонного храму у центрі Львова, неподалік від відомої Площі Ринок. Ідея відкрити Гарнізонний храм у Львові – святині для військових, як згадує отець Степан, зародилася ще в 2008 р. Позаяк «вільних» церков у Львові не було, вибір впав на костел єзуїтів, який вже виконував функцію «військового» храму із середини ХІХ століття до кінця 30-их рр. ХХ ст. Вагомою перепоною на шляху втілення цієї ідеї стало книго-сховище Львівської національної наукової бібліотеки України ім. Василя Стефаника НАН України яке розташовувалося у храмі. Туди після завершення Другої світової війни було завезено більше мільйона конфіскованих радянською владою книг. Однак спільними зусиллями Президії НАН України, Церкви, міської ради та командування Академії сухопутних військ протягом жовтня-листопада 2011 р. храм вдалося звільнити від книг шляхом перевезення їх до іншого сховища. 6 грудня того ж року його посвятили як Гарнізонний храм святих апостолів Петра і Павла. Він став єдиним храмом з таким статусом в Україні. У ньому, крім військових капеланів, проводять служби ще студентські та капелани дітей-сиріт.

За останні роки було налагоджено співпрацю з кількома навчальними та військовими центрами, зокрема призначено «штатних» капеланів для львівського військового Ліцею імені Героїв Крут, 184-го навчального центру Національної академії сухопутних військ та ряду інших структур. Урізноманітнілася духовна праця з курсантами Національної академії сухопутних військ. Зокрема, був організований релігієзнавчий гурток, в рамках якого курсанти вивчали різні практичні та теоретичні питання богослов'я, організовували екскурсії у музеї Львова та області.

Традиційним стає для курсантів Академії паломництво до Чудотворної ікони у Крехівському монастирі на Львівщині. Особливе значення у духовному вихованні курсантів має участь у міжнародному воєнному паломництві. Вже традиційними стали щорічні паломництва курсантів до християнських святинь у м. Люрд (Французька Республіка) та участь у спільній молитві військових делегацій багатьох країн за мир у всьому світі. Із 2013 р. започатковане піше паломництво курсантів Академії до чудотворної ікони Пресвятої Богородиці на Ясній Гурі м. Ченстохов (Польська Республіка). Паломництва духовно збагачують і надихають молодих людей на великі звершення [7, с.97].

Священики разом з офіцерами соціально-психологічної служби обов'язково відвідують поранених у військових шпиталях [8], працюють з ними і як душпастирі, і як психологи. Велику підтримку надають вони і родинам в яких загинули батько, син чи є поранені. Поранених вояків для їх моральної підтримки залучають до участі в різних заходах. Наприклад, 9 квітня 2015 р. у Львові старший військовий капелан УГКЦ Михаїл (Колтун) у чистий четвер, напередодні Великодня провів «обряд обмивання» ніг бійцям АТО, які перебувають на лікуванні у Військово-медичному клінічному центрі Західного регіону [4].

Церква також максимально долучилася і до волонтерської допомоги як військовослужбовцям, так і населенню на окупованій території. Разом з групою волонтерів із Золочева на передову АТО неодноразово відвозили харчі, медикаменти та інші необхідні речі військові капелани отці Михайло (Сукмановський), Юрій (Галабуда), Михайло (Костик) та Ігор (Салабай) [2].

Отець Юрій (Галабуда) – священик золочівського храму блаженного Миколая Чарнецького на Львівщині. Уродженець села Вороняки на Золочівщині. Навчався у Львівській духовній семінарії, і вже під час навчання брав участь у різних організаціях. З 2004 р. отець Юрій працює у військовому капеланстві. За цей час був у різних структурах: Державна прикордонна служба України, Збройні сили, Внутрішні війська (теперішня Нацгвардія). З початком проведення АТО регулярно проводить службу у зоні бойових дій. Він говорить: «Теперішні події – велика нагода щось кардинально змінити. Воювати маємо. Маємо молитися і допомагати. Маємо трудитися для нашого війська, маємо бути біля нашого війська, маємо завжди їх підтримувати» [10].

Війна безпосередньо торкнулася й українських дітей – в зоні бойових дій з'явилося багато сиріт, тих, у кого загинули батьки. Військові капелани і тут не залишилися осторонь: вони допомагають таким дітям в пристрої в дитячі будинки, школи-інтернати, піклуються про їх усиновлення, створюють реабілітаційні центри, а деякі навіть беруть до себе на виховання. Пастор капелан Геннадій

(Мохненко), батько трьох рідних і 32 прийомних дітей, створив в Маріуполі найбільший на всьому пострадянському просторі реабілітаційний центр для дітей-безпритульників під назвою «Республіка Пілігрим». Його дитбудинок пережив дві евакуації [6].

Ефективна робота військових капеланів у зонах бойових дій, де вони фактично замінюють психологів і укріплюють боєздатність особового складу, підтверджує необхідність існування такого інституту в ЗСУ.

З початком російської агресії підготовка капеланів в Україні почала здійснюватися на державному рівні. Так, в лютому 2017 р. в Національній академії сухопутних військ були організовані пілотні курси навчання капеланів [12]. Впродовж двох тижнів представники різних релігійних конфесій, що входять до Ради у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України, обговорювали проблематику, яка виникає під час роботи капеланів у військах та вивчали іноземний досвід служби священників у Збройних силах. Цей досвід українському духовенству передавали представники Королівської служби капеланів Канади.

У курсах підготовки військових капеланів взяли участь 24 священнослужителі, серед яких є християни – представники православних конфесій, греко – та римо-католики, євангельські християни – баптисти, п'ятидесятники, євангелісти, а також капелани-імами.

Подібні заходи відбулися у Київській Богословській Семінарії [11], в парафіях УГКЦ. В даний час йде активний обмін досвідом пастирської роботи в зоні АТО, її регулярно відвідує зарубіжна місія капеланів [12].

Блаженніший Святослав – глава УГКЦ, згадуючи важкий шлях українського військового душпастирства, який розпочався після здобуття України незалежності, говорив: «Коли греко-католики вперше постукали до брам військових часин, їм було дуже непросто. Адже командування ще перебувало під впливом радянських стереотипів, не розуміючи ролі й місця священника в армії. Замполіти тривалий час вважали, що можуть замінити будь-кого – від тата і мами до духовника. Перелам стався відносно недавно. Капелани пішли з Євромайдану із добровольцями у степи Донбасу – на передову, і в дії показали, хто є такі. Наразі статус військового капелана поволі набуває звичних для багатьох розвинених країн правових абрисів, закріплюючи їх як штатну інституцію Збройних Сил» [5].

Капелан – це той, хто допомагає військовому в нелюдських умовах зберегти людське обличчя, навіть коли він змушений позбавляти життя несправедливого нападника. Тоді солдат не перетвориться на вбивцю, лишиться гідною людиною, здатною любити, а священник стане духовним батьком українських героїв. Душпастирська опіка у волонтерському русі на допомогу Збройним Силам України під час російської агресії сприяє досягненню Перемоги і остаточному визволенню українських земель. Історія українського капеланства потребує подальшого вивчення істориками новітнього часу України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Військові капелани відвідали батальйон «АЗОВ» в Широкино. 11.06.2015. URL: <http://www.invictory.com/news/story-57338-AZOV.html>.
2. Військові капелани про поїздку на передову АТО. 23.06.2015. URL: <http://zolochiv.net/vijskovi-kapelany-pro-rojizdku-na-peredovu-ato-video>.
3. Друзев О. Душпастирська опіка. *Між війною і соборністю. Соціокультурна інтеграція та адаптація переселенців з Донбасу та Криму. Західноукраїнський вектор* [відп. ред. М. Литвин]. Львів, 2017. С. 433 – 435.
4. Єпископ УГКЦ омив ноги українським воїнам. 09.04.2015. URL: <http://glavnoe.ua/news/n221286>.
5. Карпюк Г. Капелани – духовні батьки українських героїв. 07.11.2016. URL: http://news.ugcc.ua/articles/kapelani_duhovn%D1%96_batki_ukrainskih_geroiv_77964.html.
6. Капелан и отец 35 детей: хочу рассказывать правнукам, как империя сломала зубы под Мариуполем. 27.08.2015. URL: <https://www.obozrevatel.com/interview/90348-gennadij-mohnenko-kapellan-mariupol.htm>.
7. Нариси історії Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного: монографія / П.П. Ткачук, Ю.В. Бураков, О.П. Красюк та ін. Львів, 2015. 125 с.
8. Про особливості служіння у військовому шпиталі розповів капелан УГКЦ. 05.04.2016. URL: <http://kapelanstvo.org.ua/pro-osoblyvosti-sluzhinnya-u-vijskovomu-shpytali-rozpoviv-kapelan-ugkts>.
9. Світова гібридна війна: український фронт / [відп. ред. В. Горбулін]. Харків, 2017. 496 с.
10. Судін Катя. Вони стоять заради нас... URL: <http://old.dyvensvit.org/articles/104871.html>
11. У Київській Богословській Семінарії 25-29 січня 2016 року відбулося навчання військових капеланів Всеукраїнського Союзу Церков Євангельських Християн – баптистів. 08.02. 2016. URL: <http://olivebranch.org.ua/ukr/u-kiivskiy-bogoslovskiy-seminarij-25-2>.
12. У Національній академії сухопутних військ завершився перший в Україні курс військових капеланів за участі іноземних інструкторів. URL: <http://www.asv.gov.ua/?q=news/2017/02/10/u-nacionalniy-akademiy-suhoputnyh-viysk-zavershyvsya-pershyy-v-ukrayini-kurs>.